

ségek objektivizálására használja fel: „*Lányokon túli vizek tépnek. / Elúsznak lány-szigetek — / szenes totemként víz már a tenger. / Héj! víz a tenger egy totemet!*” (Busó).

A kötetzáró nagyobb lélegzetű költemény, a *Bőjti szél*, foglalja össze legérzékeltetőbben a széthullást és a darabokból való újrateremtés kísérletét. Visszatérő három sora: „*Csak ami hullt, / csak ami múlt, / az a jelen*.” szomorú parafrázis: József Attila soraira: „*Csak ami nincs, annak van bokra, / csak ami lesz, az a virág, / ami van, széthull darabokra.*”

A „jelen Jelen” nyilván egy másik, egy eljövő követi. Kiss Benedek arra a jelenre látszik készülődni, ez a kötete a felkészülése; az ő szavával: „gondolatelőtti csönd”. (*Szépirodalmi*, 1973.)

TAKÁCS JÓZSEF

Korunk Évkönyv 1973

Tematikus számaival az egykori hagyományokat ápolja immár évek óta a Korunk, és éppúgy lett ezáltal sikerek kivívója, mint kritikai támadások céltáblája. Az Évkönyv pedig megállást parancsoló tető, amelyről kép nyílik a vizsgálódásra kiszemelt területre: a romániai magyar tudományos munkásságra.

A Korunk 1973-as Évkönyve 24 tudománykör fő érdeklődési területéről tudósít, mindegyikén azt az áramot fürkészi, amely „újabb és újabb vizsgálódásra sarkallja” a kutatót: „a még feltáratlan, a még meg nem ismert jelenségek feltárásának, megismerésének állandó gondolati önmeghaladásra készítő izgalmáról” — írja Ritoók János a bevezetőben, „A szerkesztő asztalánál”. A kötet kutatólaboratóriumok és könyvtárszobák sorát nyitja egymásba, s végigjárva rajtuk, a tudományok egyetemességének, fölbonthatatlan közösségének reneszánsz hite igazolódik. A valóság-megismerő indulatban egy filozófus és vegyész, matematikus és irodalomtörténész, régész és biológus. Az egymásba nyíló tudományok füzére az összefogóbb igényű, filozófiai jellegű általános tudománytörténeti és tudományelméleti kérdéseket boncoló írásokkal kezdődik (Gáll Ernő, Rác Győző), majd a filozófia (Kallós Miklós, Bretter György), az irodalomelmélet és irodalomtörténet műhelye (Kántor Lajos, Láng Gusztáv) következik. A kultúrtörténet könyvtárszobái (Jakó Zsigmond, Benkő Samu, B. Nagy Margit), a nemzetiségelmélet, -történet (Mikó Imre) és a nemzeti-ségi folklór (Farágó József) után a *létezés* legszigorúbb jelzőállomása, a szótárkészítés, a lexika kerül sorra (Szabó T. Attila, Balogh Edgár), hogy a nyelvjáráskutató (Márton Gyula) szava után a képzőművészet (Szervátiusz Jenőről Banner Zoltán), a népzene (Jagamas János), s végül a régészet határvilágán túl átlépjük a tudományok legbozótosabb mezsgyéjét, s megérkezünk a reáliák birodalmába, a fizika, a kémia, a matematika (Zsakó János, Toró Tibor, Radó Ferenc), a biológia (Lazányi Endre), az orvostudomány (László János) és a géptervezés (Rohonyi Vilmos) problémái közé.

Mivel a Korunk célja a tér és idő függvényében vizsgálni a kort, s a romániai magyar valóság leglényegesebb determináló tényezője a *kisebbségi létforma*, ezért a speciális létforma köré rakódó és belőle sarjadó kérdések forrnak össze egységes, a kötet lényegét hordozó gerinccé. Erdély, a középkor végén s az újkor hajnalán a magyar tudományos szellem szülője volt, ez az ősi bizonyosság épül a Korunk Évkönyv aljába is, talapatként. Nem a húszas évek transzilvánizmusának a múlt-szemlélete ez, nem kényszerabsztrakció, hanem alapos, tudományosan végzett munka, amely a múlt örökségét nem lobogással, hanem tárgyias, tényszerű föltárással gondozza.

Jakó Zsigmond például az enyedi Bethlen-kollégiumi könyvtár történetének első korszakáról (1622—1658), Bethlen tág medret szabó, haladó művelődéspolitiká-

járól ír, s nyomon követi a még Gyulafehérváron működő kollégiumi, egyszersmind fejedelmi könyvtár darabjait Lőrántffy Zsuzsanna és Rákóczi Zsigmond pataki várába, ahol aztán azok 1658-ban zsákmányoló martalócok gyűjtogatásának estek áldozatul. Erdélyi határokat szab, erdélyi jegyeket keres a felvilágosodásról szólván *Benkő Samu* is: „... az erdélyiek magát a tolerancia-irodalmát is a maguk igényeinek szűrőjén engedik át.” A transzilvanisták egyik, Erdélyre vonatkoztatott jelzője („konzervatív”) támad fel fejtegetéseiben, amikor megállapítja, hogy a XVII. században az erdélyiek „elhatárolják magukat a radikalizmustól, s a vallási közömbösség vagy éppen az ateizmus eszméjével harcosan szembeszállnak”. (A *konzervatív* Erdély-képlet a transzilvanizmus láttatása.) *B. Nagy Margit* is — az építészet kapcsán — megemlíti azokat a különbözőségeket, amelyekkel a nyugati stílusait, divatjait Erdély — megkésve és a maga látása szerint, művészetébe olvasztva — befogadta. Erdély a Magyarországon meghonosodott irányokat csak rostálva vette át. Ez is az erdélyi gondolat tétele volt: a két „ország” emberi és művészeti különbözőségéről, s igazolást rá szép számmal találunk az évkönyvben is. „A magyar folklór ama részének, amelyet ma romániai magyar folklórnak nevezünk, megvan az egyedülálló, évszázadokon át kialakult és felhalmozódott sajátosságai mind a magyar folklór egészében, mind a román folklórral való kapcsolataiban és kölcsönhatásában” — írja *Faragó József* „Nemzetiség és folklór” című tanulmányában. Mintha a magyar—román—szász hármasszövetség korábbi gondolata rejteznék abban a tudományos szándékban is, ahogy *Szabó T. Attila* művét ajánlja: „Ez a Tár (az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár) háromnyelvű értelmezéseivel ... nemcsak a magyar nyelvtörténet művelőinek, hanem az erdélyi művelődéstörténet sok-sok kérdése iránt érdeklődő magyar kutatók mellett a román és szász történeti kutatások munkásainak is” hasznára válhat. Faragó József szerint a Kelet-Európában együttélő népek folklór-kölcsönhatásai, az összehasonlító folklór kutatása nélkül „a nemzeti és nemzetiségi folklórkutatás merőben hiányos lenne”. Ezzel a megállapítással túllép a transzilvanizmus erdélyi határokon belülré záruló három-nép-szövetsége tételén, s a megoldást kelet-európai szinten, kelet-európai kulturális és tudományos közösségben keresi. A romániaiság Gaál Gábor-i és újabb keletű (a hatvanas évek közepétől alakuló) értelmezését hasonlítja össze Tóth Sándor, a korszakhatárt képező Gaál Gábor-monográfia szerzője. A legfőbb különbségnek, a mai romániaiság fogalom többletének „a szocialista állam iránti aktív, pozitív viszonyulás”-t látja, „amely a legtermészetesebb nemzetiségű viszonyulás a szocialista államhoz, mert az elvi internacionalizmusával biztosítéka, letéteményese nemcsak az állampolgári, hanem a nemzetiségi egyenjogúságnak is gazdasági, politikai, nyelvi, kulturális vonatkozásokban egyaránt.” A kisebbségi nyelv használata, mint a legelemibb nemzetiségi jog törvény szabályozta magyarországi és romániai változatairól és történelmi változásairól olvasván *Mikó Imre* révén ahhoz a gondolathoz jutunk el, hogy a nemzetiségeket „közületeknek” elfogadó jogi rendelkezés teszi csak lehetővé a több nemzetiségű országok minden néprésze számára a közszabadságok maradéktalan élvezetét.

A készülő Romániai Magyar Irodalmi Lexikon tudományos tervéről s a terv — részleges — megvalósulásáról készített tájékoztatójában *Balogh Edgár* a lexikon célját olyan formulában határozza meg, amely maga az évkönyv, a romániai magyar tudományosság vizsgálata okát és indítékát is megjelöli: „a hazai magyarság önismereti szükségleté”-ben. Mert nem pusztán magas igényű tudományos körképet készít Évkönyvében a Korunk, hanem — míg hagyományt őriz — példát is teremt: egy közösség tudatos és öntudatos magafigyelését, határa gazdagságának számbavételét végzi el. Legyűrni irigységét — nehéz dolga van a magyarországi *kritikus*-nak, mert önző magabafordulással — míg forgatja a vaskos kötet lapjait — csak az jár benne, milyen szívesen hasonlítaná hazai magyar próbálkozáshoz a Korunkét — ha lenne, mihez.

ÓDOR LÁSZLÓ